

N. Hugedé, *La métaphore du miroir dans les Épîtres de saint Paul aux Corinthiens*, Neuchâtel 1957, ss. 206 + 7 tabl.

Egzegeci starali się niejednokrotnie ocenić rolę, jaką odegrała kultura starożytna w kształtowaniu się nowej myśli chrześcijańskiej¹. Zagadnienie to interesuje również N. Hugedé. Autor dąży do określenia granic wpływu kultury hellenistycznej na zastosowanie metafory zwierciadła przez św. Pawła. Wprawdzie metafora zwierciadła w listach św. Pawła do Koryntian interesowała już kilku egzegetów², lecz dopiero książka N. H. jest obszerniejszym opracowaniem tego zagadnienia.

O zwierciadle mówią tylko dwa teksty listów do Koryntian. W pierwszym liście św. Paweł przeciwstawiając nasze obecne, niedoskonałe poznanie Boga, poznaniu przyszłemu, porównuje je do widzenia przy pomocy zwierciadła i do prawdy ukrytej w zagadce (1 Kor 13, 12). W drugim natomiast liście zjawia się zwrot: „kontemplujemy (jakby w zwierciadle) chwałę Pańską” (2 Kor 3, 18). Celem rozwiązania problemu, N. H. naprzód określa sens metafory zwierciadła, omawia kilka hipotez, wyjaśniających jej pochodzenie, analizuje fragmenty literatury greckiej mówiące o zwierciadle i wreszcie dwa ostatnie rozdziały poświęca tekstowi z 1 Kor 13, 12. W jednym pogłębia sens zwrotu „widzieć niejasno” (doszukiwać się prawdy przez rozwiązanie zagadki), a w drugim rozpatruje kontekst, w jakim znajduje się cytowany zwrot. Zdaniem Autora w metaforze z 1 Kor 13, 12 chodzi o niedokładność obrazu, jaki daje zwierciadło. W 2 Kor 3, 18 pa-

¹ Por. np. G. Anrich, *Das Antike Mysterienwesen in seinem Einfluss auf das Christentum*, Göttingen 1894; R. Bultmann, *Der Stil der Paulinischen Predigt und die kynisch — stöische Diatribe*, Göttingen 1910; C. Toussaint, *L'hellénisme et l'apôtre Paul*, Paris 1921; H. I. Marrou, *Saint Paul et la fin de la culture antique*, Paris 1949.

² Por. np. R. Seeberg, *Das Rätsel des Spiegels*, „Die Reformation”, 11 (1911) 137—139; E. Hoffmann, *Zu 1 Kor 13 und Kol 3, 14*, „Coniectanea Neotestamentica”, 3 (1938) 28—31; J. Dupont, *Le chrétien miroir de la gloire divine d'après 2 Cor 3,18* „Revue Biblique”, 56 (1949) 392—411.

tizenia na „chwałę Bożą” wyrażone jest przez czasownik *katoptridzesthai*. N. H. dostrzega trudność w określeniu jego treści. W związku z tym, bada znaczenie tego czasownika w literaturze greckiej i stwierdza, że oznacza on tam: przypatrywać się, kontemplować przy pomocy zwierciadła. Następnie przytacza opinię J. Duponta i z nią polemizuje.

Według J. Duponta *katoptridzomenoi* w 2 Kor 3, 18 zawiera w sobie ideę odbicia, a nie kontemplacji. N. H. odrzuca jednak tę interpretację i odkrywa w obu tekstach św. Pawła wspólną myśl. Jest nią stwierdzenie, że żyjący na ziemi człowiek może poznać Boga tylko w sposób niedoskonały.

Hipotezy wyjaśniające pochodzenie metafory zwierciadła w listach św. Pawła, wskazują na księgi Starego Testamentu lub środowisko hellenistyczne. Zdaniem A. Harnacka i G. Kittla³, św. Paweł w pierwszym liście do Koryntian zaczerpnął obraz zwierciadła z tekstu hebrajskiego księgi Liczb (12,8). W Lb 12,8 Pan Bóg przypominając Aaronowi i Marii prorocką godność Mojżesza, dodaje, że przemawia do niego „twarzą w twarz”, „jawnie”, prawdy nie przekazuje mu w zagadce, którą trzeba rozwiązać, lecz w sposób jasny i zrozumiały. Gdyby św. Paweł korzystał ze Septuaginty, pisałby: „z ust do ust” a nie: „twarzą w twarz”, co jest konsekwencją dosłownego tłumaczenia tekstu hebrajskiego. G. Kittel idzie jeszcze dalej, dopatrując się prócz tego w słowie „zagadka” pewnych aluzji do praktyk wróżbiarskich. Komentarze bowiem rabinów do Lb 12,8 zwierciadło określają przez *'aisheqlaria'*, co jest transkrypcją greckiego *spekláron*, czyli zwierciadła używanego w praktykach magicznych. Natomiast R. Reitzenstein stwierdza, że św. Paweł korzystał w tym wypadku z greckiej Septuaginty⁴. Brak zaś dosłownego paralelizmu tłumaczy tym, że Apostoł zamierzał tylko wykorzystać porównanie, jakie księga Liczb przeprowadza pomiędzy objawieniami otrzymanymi przez proroków a przywilejami Mojżesza.

Na środowisko greckie jako na źródło, z którego Apostoł zaczerpnął metaforę zwierciadła w 2 Kor 3,18, wskazuje R. Reitzenstein. Mówi on przy tym o hellenistycznej mistyce, która znała pojęcie kontemplacji Boga „w zwierciadle ducha”. Skutkiem miało być oczyszczenie i „przebóstwienie człowieka”. Zdaniem H. Achelisa w 2 Kor 3,18 jest aluzja do greckich, magicznych praktyk wróżenia przy pomocy zwierciadła⁵.

N. H. uważa wszystkie powyższe wyjaśnienia za niewystarczające, wobec czego sam analizuje fragmenty literatury hellenistycznej, mówiące o zwierciadle. Ujmuje je w trzy grupy. Omawia teksty, podkreślające wierność odbicia w zwierciadle, te, które nazywają zwierciadło środkiem poznania siebie, w trzeciej wreszcie grupie takie teksty, które uwydatniają, że zwierciadło pokazuje tylko obraz, a nie sam przedmiot. To ostatnie określa się również jako „widzenie w zagadce”. Po analizie literatury hellenistycznej, Autor bada kontekst, w jakim znajduje się relacja z pierwszego listu do Koryntian. W związku z tym omawia szerzej pojęcie poznania Boga u św. Pawła oraz dwie antytezy: poznać — być poznany, dziecko — człowiek dorosły, a następnie zestawia je z ówczesnymi pojęciami greckimi i żydowskimi. W rezultacie N. H. dochodzi do wniosku, że na zastosowanie przez św. Pawła metafory zwierciadła wpłynął Stary Testament, środowisko żydowskie i hellenistyczne.

³ Zob. A. Harnack, *Das hohe Lied des Apostels Paulus von der Liebe (1 Kor 13) und seine Religionsgeschichte Bedeutung*, Sitzungsberichte der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin 1 (1911) 149—158; G. Kittel, *Ainigma — ésopton*, W: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, t. I, s. 177—179.

⁴ Zob. R. Reitzenstein, *Historia Monachorum und Historia Lausiaca, eine Studie zur Geschichte des Mönchtums und der frühchristlichen Begriffe Gnostiker und Pneumatiker*, Göttingen 1916, s. 242—256.

⁵ Zob. H. Achelis, *Katoptrantie bei Paulus?* W: *Theologische Festschrift für G. N. Bonwetsch*, Leipzig 1918.

W zakres bogatego materiału pracy N. H. wchodzi opracowania wielu tekstów filozofów stoickich i neoplatońskich, pism Filona oraz wybranych dzieł łacińskich Cycerona i Seneki. Omówienie tego materiału zajmuje wiele miejsca. Na przykład s. 98—143 prawie wyłącznie obejmują analizę literatury hellenistycznej. Uwagę zwraca obiektywna metoda badania. Autor dąży do sprecyzowania sensu pojęć, występujących w obu listach św. Pawła. Stanowi to podstawę do dalszych rozważań. N. H. posługuje się jasnymi i przekonywającymi argumentami, np. na s. 20, aby określić treść czasownika *katoptridzesthai*, szczegółowo bada znaczenie jego różnych form w literaturze greckiej. Na końcu każdego rozdziału Autor umieszcza wnioski. Są one nieraz bardzo rozbudowane, jak na s. 147—150. Korzystanie z pracy ułatwiają wreszcie dobrze wykonane ilustracje do tekstów literatury hellenistycznej, tablice cytatów Pisma św., pisarzy greckich, wraz z wyszczególnieniem ich dzieł oraz indeks autorów i słów greckich.

Pod adresem Autora wysuwa się jednak zastrzeżenia dotyczące bibliografii, cytowania i ostatecznych wniosków. Autor mianowicie podaje, że korzystał z wydania Nowego Testamentu E. Nestle'a, Patrologii Migne'a pomijając opisy bibliograficzne. Nie podaje też wszystkich opracowań swego tematu, zaznaczając, że je cytuje w przypiskach w miarę korzystania. Zbyteczną natomiast dokładność przejawia w cytowaniu. Blisko czwartą część pracy stanowią cytaty, przy których podano jeszcze oryginalne brzmienie i tłumaczenie, jak np. na s. 98 nn. Celem pracy było wykazanie wpływów helleńskich na św. Pawła. Rezultaty jednak badań wykraczają poza zamierzony cel. We wnioskach ostatecznych Autor bowiem stwierdza, że w użyciu metafory zwierciadła św. Paweł podlegał wpływom nie tylko hellenistycznym, lecz również Starego Testamentu i środowiska żydowskiego. W tym ostatnim wypadku należałoby jednak opracować Talmud i teksty apokryficzne.

Czytelnik zasugerowany tytułem książki i notatką, że pochodzi ona z serii *Bibliothèque Théologique* spodziewa się, że wskaże ona nowe aspekty teologiczne metafory zwierciadła u św. Pawła. Tymczasem doznaje zawodu, ponieważ praca ma charakter literacki, a nie teologiczny. W całości praca stanowi przyczynek do badań nad wpływami kultury starożytnej na myśl chrześcijańską, a badanie środowiska literackiego listów św. Pawła do Koryntian na szerszej niż dotąd płaszczyźnie jest jej najbardziej wartościową cechą.

Ks. Janusz Czernski